

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra výtvarné výchovy

Výtvarná výchova a její aplikace na mimoškolní zájmovou
činnost

Art education curriculum and its application on afterschool
activities

Bakalářská práce

Milena Pospíšilová

Vychovatelství

Kombinované studium

Vedoucí práce: Mgr. Linda Arbanová, Ph.D.

PRAHA 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením
Mgr. Lindy Arbanové, Ph.D. V práci jsem použila informační zdroje uvedené
v seznamu.

V Praze dne 30. 3. 2012

.....

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce Mgr. Lindě Arbanové, Ph.D. za cenné rady a připomínky. Poděkování patří i celé mé rodině za psychickou podporu a trpělivost v průběhu mého studia.

Pospíšilová, M.: *Výtvarná výchova a její aplikace na mimoškolní zájmovou činnost* (Závěrečná práce bakalářského studia), Praha 2012 – Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy, 85 stran

Anotace

Bakalářská práce reálně zkoumá aplikace výtvarných činností na mimoškolní zájmovou činnost zaměřenou na skupinu dětí ve školní družině. Děje se tak formou výtvarné řady s více náměty.

Teoretická část se zabývá zakotvením výtvarné výchovy v kurikulárních dokumentech – v Rámcově vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, Školním vzdělávacím programu základní školy, Školním vzdělávacím programu školní družiny. Seznamuje s výtvarnými technikami a obsahuje charakteristiku výuky pomocí výtvarných řad.

Praktická část je přímo zaměřena na výtvarnou řadu. Vede k vyjádření vlastních pocitů, prožitků, pochopení významu slov, vzájemné spolupráci a komunikaci ve skupině dětí. Součástí praktické části jsou zdokumentované výsledky výtvarného projevu.

Klíčová slova

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Školní vzdělávací program základní školy, Školní vzdělávací program školní družiny, výtvarné techniky, výtvarná řada, homonyma, fantazie, představivost, kreativita, spolupráce, komunikace.

Annotation

My bachelor dissertation researches applications of art activities on afterschool activities, concentrated on a group of children at the after-school centre. This is realized through the art chain consisting of more topics.

The theoretical part deals with the position of the art education in the curriculum documents –in Framework Education Programme for Elementary Education, School Education Programme for Elementary Schools and School Education Programme for After-School Centre. It deals with art techniques and contents characteristics of the education process based on the art chains.

The practical part is directly concentrated on the art chain, which enables to express one's own feelings, experience, understanding the meaning of words, mutual cooperation and communication in a group of children. A component of the practical part are documented results of art demonstrations.

Keywords

Framework Education Programme for Elementary Education, School Education Programme for Elementary Schools, School Education Programme for After-School Centre, art techniques, art chain, homonyms, fantasy, imagination, creativity, cooperation, communication.

Obsah

0	Úvod	9
1	Teoretická část	11
1.1	Zakotvení výtvarné výchovy v kurikulárních dokumentech	11
1.1.1	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	11
1.1.2	Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání - Základní škola, Studentská, Mnichovo Hradiště	13
1.1.3	Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání - Školní družina, Studentská, Mnichovo Hradiště	17
1.2	Výtvarné techniky	19
1.2.1	Kresba	19
1.2.2	Malba	20
1.2.3	Grafika	20
1.2.4	Plastická a prostorová tvorba	21
1.3	Výtvarné řady a projekty	21
1.3.1	Historie projektové výuky	21
1.3.2	Řady výtvarných prací	22
2	Praktická část - výtvarná řada na téma „Drak v podzimních barvách“	23
2.1	Námět a cíl výtvarné řady	23
2.2	Charakteristika skupiny a prostředí	24
2.3	Vyjadřovací prostředky	24
2.4	Realizace výtvarné řady „Drak v podzimních barvách“	24
2.4.1	Námět – Hra s barvou podzimu	24
2.4.1.1	Pan Podzim maluje - poznávací hra podzimních barev	25
2.4.1.2	Pan Podzim listí shazuje - listí	31
2.4.1.3	Pan Podzim mění počasí - počasí	36
2.4.2	Námět – Kampak letí drak...?	41
2.4.3	Námět – My se draka nebojíme	50
2.4.3.1	Jak se líhne drak	50
2.4.3.2	Drak	54
2.4.3.3	Dračí doupě	60

2.4.3.4	Stopy draka.....	62
2.4.3.5	Dračí tlapy.....	64
2.4.3.6	Dračí křídla.....	66
2.4.3.7	Povrch těla.....	68
2.4.3.8	Dračí hlava.....	71
2.4.3.9	Detail zubů.....	74
2.4.3.10	Detail oka.....	77
3	Závěr.....	81
4	Použitá literatura a prameny.....	83
5	Seznam zkratk.....	85

„Cílem umění je udělat člověka šťastným.“

Michelangelo Buonarroti

0 Úvod

Více jak deset let svého profesního života se věnuji práci s dětmi mladšího školního věku, aktuálně zastávám funkci vychovatelky školní družiny, která tvoří součást příspěvkové organizace zřizované obcí. Základní škola s prvním až čtvrtým ročníkem spolu se školní družinou vykonává činnost na odloučeném pracovišti ve spádové obci.

Školní družinu s odpoledním provozem navštěvují žáci prvního až čtvrtého ročníku. Nabídka činností ŠVP školní družiny zahrnuje pestrou škálu výtvarných aktivit. Proto jsem zaměřila na tuto oblast i téma bakalářské práce.

Osobitý výtvarný projev každého dítěte dokládá jedinečnost jeho osobnosti. Z individuality dítěte vyplývá i rozdílná potřeba výtvarného vyjadřování. Bez ohledu na věk lze považovat každý výsledek dětského výtvarného projevu za originál. Ne každé dítě se ale dokáže odpoutat od pouhé nápodoby spolužáků či vzorů nevhodně předkládaných pedagogy tak, aby uplatnilo vlastní tvořivost a dalo volný průběh svému vnímání světa.

V dnešní moderní, přetechnizované a uspěchané době, kdy děti tráví volný čas převážně pasivně u počítačů nebo televizí, považuji za důležité nabídnout žákům setkání s výtvarnou tvorbou v co největší míře. Účinnost rozvoje estetického citění žáků v předmětu Výtvarná výchova v rámci povinné školní docházky i ve školní družině či jiných volnočasových aktivitách se odvíjí od aktivního přístupu žáků k výtvarné tvorbě a podněcení jejich zájmu. Pouze radostné zapojení do nabídky výtvarných aktivit poskytuje jedincům příležitost prožít pocit vlastní úspěšnosti. Spokojenost zcela jistě umocní možnost obdarovat své blízké finálním výsledkem.

Snažím se zohledňovat v uplatňovaném didaktickém stylu individuální potřeby a možnosti každého jednotlivce. Individualizaci vzdělávání podporuje také nízký počet žáků ve školní družině. Odpolední činnosti zahrnují převážně kratší výtvarné řady, plánováno je začlenění projektové metody k cílené výuce dětí v oblasti výtvarné výchovy. Předpokládám, že projektová metoda posílí rozvoj výtvarných schopností jednotlivých žáků.

Cílem této bakalářské práce je vytvořit tematicky na sebe navazující výtvarnou řadu za aktivního přispění dětí navštěvujících školní družinu. Každý žák bude mít v průběhu plánovaných činností dostatek příležitostí uplatnit vlastní fantazii, představivost či kreativitu. Procvičí si jemnou motoriku, komunikaci mezi vrstevníky i s dospělými. Bude veden k šetrnému zacházení se svěřenými pomůckami. Každého žáka potěší finální výsledek vlastního snažení. Nebude ale preferováno naplnění cíle na úkor pozitivních prožitků dětí. Metody i organizaci přizpůsobím aktuální situaci ve třídě tak, aby děti práce těšila, přinášela jim radost a pomáhala úspěšně rozvíjet dětskou osobnost.

V průběhu realizovaných výtvarných činností zaměřím cílené pozorování na intenzitu zájmu dětí o vzdělávací nabídku, na jejich vzájemnou spolupráci a komunikaci a v neposlední řadě na kvalitu výsledku výtvarného projevu.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část obsahuje tři a praktická část čtyři kapitoly.

V teoretické části se věnuji zakotvení výtvarné výchovy do školních kurikulárních dokumentů: Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, Školního vzdělávacího programu Základní školy Veselá Mnichovo Hradiště, Školního vzdělávacího programu školní družiny Základní školy Veselá Mnichovo Hradiště. Dále se v této části práce zabývám výtvarnými technikami, zmiňuji se o výtvarných řadách a projektech.

V praktické části se věnuji charakteristice cílové skupiny a prostředí, ve kterém jsem prováděla šetření. Uvádím cíle, náměty a motivaci spolu s prostředky, které aktivizovaly žáky, uplatněné techniky, hodnocení výsledků včetně sebehodnocení žáky a zdokumentované výsledky výtvarných aktivit dětí.

Ráda bych touto prací prokázala, že i školní družina nabízí kvalitní podněty k výtvarným činnostem, které podporují rozvoj estetického cítění a zároveň přinášejí žákům uspokojení z výsledků vlastní činnosti.

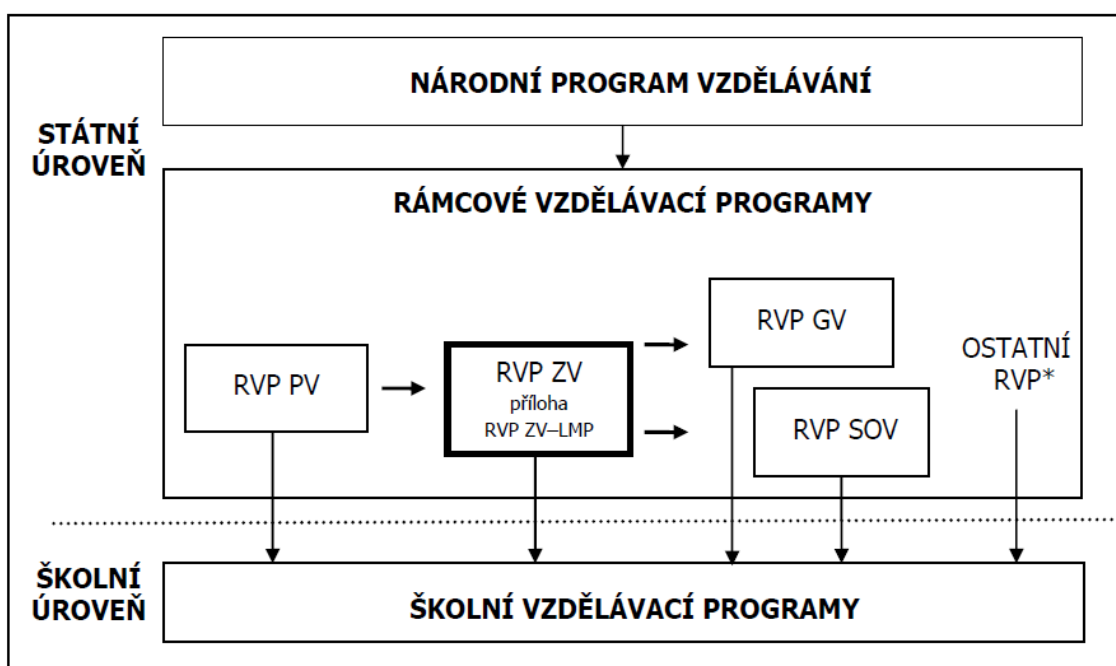
1 Teoretická část

1.1 Zakotvení výtvarné výchovy v kurikulárních dokumentech

1.1.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Cíle a záměry vzdělávací politiky Středočeského kraje definuje tzv. Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ve Středočeském kraji, který navazuje na DZ ČR. DZ ČR představuje jeden z nejdůležitějších dokumentů pro formování vzdělávací soustavy v České republice. Stanovuje strategické směry, včetně kurikulární reformy jako nástroje k modernizaci vzdělávání v celém systému regionálního školství České republiky. Základní strategický cíl kurikulární reformy směřuje k rozvoji a zkvalitňování systému počátečního vzdělávání s důrazem na zlepšení klíčových kompetencí absolventů pro zvýšení jejich uplatnitelnosti na trhu práce a zvýšení motivace k dalšímu vzdělávání.

Schéma znázorňující systém kurikulárních dokumentů (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2012-03-08]. Dostupné z WWW: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf):

S nabytím účinnosti školského zákona se RVP ZV stává dokumentem směrodatným pro pedagogy, pro zřizovatele škol a další odborné a sociální partnery. Školský zákon stanovuje vydat ŠVP v souladu s RVP ZV. ŠVP, programový dokument pro základní vzdělávání, zároveň slouží jako informační materiál pro rodiče, inspekci, zřizovatele a širší veřejnost. Představuje vzdělávací strategii zdůrazňující klíčové kompetence. Jde především o to, aby umožňoval žákům nabyté školní vědomosti a dovednosti reálně uplatnit v praktickém životě. Specifikuje úroveň klíčových kompetencí, formuje očekávanou úroveň vzdělání při výstupu jednotlivých etap vzdělávání. Očekávané výstupy vzdělávacího obsahu jsou stanoveny jako orientační na konci 3. ročníku (1. období) a dále pak jako závazné na konci 5. ročníku (2. období) a 9. ročníku (3. období). Závaznou součástí RVP ZV jsou průřezová témata, která předpokládají rozšíření poznatků základního vzdělávání. RVP ZV podporuje možnost propojování vzdělávacího obsahu, umožňuje využít rozdílné vzdělávací postupy, inovativní formy a metody výuky, podpůrná opatření v případě individuálních potřeb žáků. Je v kompetenci pedagogického pracovníka, jakým způsobem klíčové kompetence žáci získají a jak současně i naplní průřezová témata tak, aby vše bylo v souladu s očekávanými výstupy. RVP ZV vychází z koncepce celoživotního učení.

Vzdělávací obsah RVP ZV tvoří několik vzdělávacích oblastí. Jednotlivé oblasti zahrnují jeden či několik sobě blízkých vzdělávacích oborů. Výtvarná výchova je společně s hudební výchovou zakotvena v oblasti Umění a kultury. „*Vzdělávací oblast Umění a kultura umožňuje žákům jiné než pouze racionální poznání světa a odráží nezastupitelnou součást lidské existence – umění a kulturu.*“ (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2012-03-08]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.)

Takovýto přístup ke vzdělávání podporuje rozvoj specifického citění, tvořivost, schopnost žáků vnímat umělecké dílo a jeho prostřednictvím nahlížet na sebe samé i na okolní svět. Na základě společných témat lze hledat a nalézat vazby mezi různými druhy umění. Dítě si rovněž osvojuje schopnost vcítit se do kulturních potřeb ostatních lidí.

Výtvarná výchova pracuje s vizuálně znakovými systémy. Při tvorbě, vnímání a interpretaci uplatňuje tvořivý přístup dítěte k práci. Preferuje uplatňování osobních prožitků a pocitů. Dítě tak může snadněji rozvíjet své vlastní osobní cítění, myšlení, vnímání, prožívání, fantazii, představivost, intuici. V tvůrčí činnosti uplatňuje vlastní osobní pocity, což mu pomáhá překonávat případný ostych a podporuje komunikativní schopnosti.

Na prvním stupni základního vzdělávání se děti seznamují s výrazovými prostředky výtvarné výchovy. Učí se s nimi tvořivě pracovat a používat je při sebevyjádření, poznávají vybraná umělecká díla.

RVP ZV dělí očekávané výstupy pro vzdělávací obor Výtvarná výchova do dvou období. Úspěšnost rozvoje očekávaných výstupů předpokládá integrovaný přístup k jejich naplňování.

Učivo v předmětu Výtvarná výchova mimo jiné klade důraz na rozvoj klíčových kompetencí podmiňujících schopnost vyjádřit emoce, pocity, nálady, fantazii, představy i osobní zkušenosti. Dle RVP ZV představuje výtvarná výchova prostředek, který se podílí na způsobu přijímání reality žáky a na jejich zapojování do procesu komunikace. Učivo vymezené v RVP ZV je rozpracováno do školního vzdělávacího programu naší školy tak, aby rozvoj klíčových kompetencí žáků pomocí předmětu Výtvarná výchova probíhal v souladu se zásadami a požadavky RVP ZV.

1.1.2 Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání - Základní škola, Studentská, Mnichovo Hradiště

„Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání (ŠVP) je školský dokument, který v souladu se školským zákonem zpracovává podle RVP ZV každá škola realizující základní vzdělávání.“ (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2012-03-08]. Dostupné z WWW: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf.)

Má-li být ŠVP funkční, musí akceptovat reálné podmínky vzdělávání, včetně potřeb a možností žáků i jejich zákonných zástupců. Školský zákon stanovuje řediteli školy

povinnost vydat ŠVP v součinnosti s týmem pedagogických pracovníků a dalších partnerů. Česká školní inspekce hodnotí soulad ŠVP se zásadami RVP ZV.

Škola, kde pracuji, se řídí Sokratovým mottem „*Kdo chce hýbat světem, musí pohnout sám sebou.*“ Každý pedagog naší školy se aktivně podílel na tvorbě programového dokumentu.

Analýza ŠVP Základní školy Studentská, Mnichovo Hradiště z hlediska začlenění výtvarné výchovy:

ŠVP respektuje požadavek RVP ZV a uvádí předmět Výtvarná výchova v oblasti Umění a kultura. Pro čtvrtý a pátý ročník stanovuje ŠVP shodný plán. Časová dotace pro první až třetí ročník činí hodinu týdně, pro čtvrtý až pátý o hodinu více.

Náročnost učiva a následných výstupů se zvyšuje spolu s věkem dětí. V průběhu vzdělávání v prvním až pátém ročníku se děti naučí jak správně zahájit, ukončit a organizovat výtvarnou činnost, pojmenovávají barvy základní a později rozeznají barvy podvojně, teplé a studené, určují jejich vlastnosti. Seznamují se s mícháním barev, se základními výtvarnými technikami, poznávají výtvarný materiál. Většina žáků dokáže správně namíchat barvy a nanášet je na celý formát. Žáci jsou schopni soustředěně pozorovat, učí se výtvarně vnímat a zachytit růst i tvar rostlin a živočichů, vyjádřit změny v přírodě. Okolní svět jim slouží jako zdroj inspirace. Na základě citového prožitku pocitů a nálad rozvíjejí svou fantazii a výtvarně se vyjadřují. Osvojí si základní techniky a seznámí se s řadou výtvarných materiálů. Zaznamenávají průběh děje, zachycují linii postav v pohybu i v klidu. Věnují se modelování reliéfních kompozic. Převážně úspěšně uplatňují kreativitu, originalitu, jsou schopni empatie a vzájemné spolupráce ve skupině. V dětském způsobu vidění zaznamenávají siluetu i detail. Dokážou určit symboly své vlasti. Začínají se orientovat v lidových zvycích a tradicích, poznávat některé ilustrátory dětských knížek, chápat vztah literárního díla a ilustrace. Při návštěvě kulturních a společenských akcí se většina chová ukázněně. Prokazují elementární povědomí o významu ochrany kulturních památek i znalosti o významných uměleckých osobnostech. K umění přistupují někteří již jako k bohatství své země.

Učivo obsahuje rozvoj estetické a smyslové citlivosti, rozvíjení výtvarné tvořivosti, vnímání, představivosti, fantazie. Děti poznávají výtvarný materiál, nástroje, techniky.

Seznamují se s klasifikací a výrazovými vlastnostmi barev, s vyjádřením pohybu, poznávají kontrasty barev, barevnou harmonii, rozmístění obrazových prvků v popředí a v pozadí, přechod od plochy k prostoru, při kresbě chápou vzájemné souvislosti zobrazovaných předmětů a postupují od celku k detailu, do tvorby zařazují geometrické a dekorativní prvky, na základě fantazie dotvářejí výtvarné zobrazení. Sledují roční období a pozorují změny v přírodě, životní prostředí, svět člověka. Výtvarný projev poté zachytí na základě přímého dojmu. Na základě představ se uskutečňuje volné výtvarné zobrazování. Během ročních období sbírají děti přírodní materiál, který posléze tvořivě zpracovávají. Děti se učí získat důvěru ve vlastní vyjadřovací schopnosti. Seznamují se s užitým uměním, jeho prvky a lidovým uměním. Poznají vztah ilustrace a literárního díla, výtvarně sdělí zážitky z průběhu dne. Orientují se v ilustracích dětské literatury, u pohádek a pověstí se snaží zachytit děj. Ve svém projevu uplatňují zážitky ze všedních i svátečních událostí, vztahy k lidem. Učí se organizovat svou výtvarnou činnost, vyznat se ve svých výtvarných potřebách, udržovat pořádek na pracovišti.

Mezi základní pomůcky a materiály se řadí ochranný oděv, podložka, kelímek, štětce, vodové a temperové barvy, rudky, barevné suché pastely, voskový pastel, přírodní materiál, modelovací hlína. Organizují se vycházky do přírody, cvičení v přírodě, návštěvy muzeí, výstav a místní knihovny, děti se účastní kulturních představení a realizuje se projekt – Den Slabikáře, Den s knihou. Žáci se podílí na výzdobě interiéru školní budovy.

Průřezová témata, která se vztahují k oblasti Osobnostní a sociální výchovy, podporují zejména fantazii, výtvarné sebevyjádření, utváření vzájemné spolupráce, porozumění, komunikaci, chápání své osoby, mezilidských vztahů. Téma Multikulturní výchova směřuje k poznávání kulturních skupin a etnik ve společnosti. Průřezové téma Mediální výchova učí žáky především vnímat mediální sdělení. Environmentální výchova odkrývá souvislosti v biosféře, vývoj lidské populace, pomáhá porozumět vztahům člověka a přírody. Výchova demokratického občana vede k zamyšlení o širších problémech ve společnosti.

Očekávané výstupy navazují na předchozí znalosti či dovednosti. Zdokonalují se techniky malby a jejich kombinace. Děti postupně zvládají rozlévání barev, vyjadřují

své nálady a pocity, porovnávají barevné kontrasty, proporční vztahy. Zkvalitňuje se vzájemná komunikace na toto téma. Většina jich postupně dokáže vystihnout strukturu materiálu, zvládá složitější práci s linií, kombinuje prvky v prostorovém vyjádření. Žáci převážně úspěšně uplatňují grafické techniky. Hledají vhodné prostředky pro své výtvarné vyjádření prostřednictvím smyslového vnímání. Pomocí hmatu a pohybu získávají cit pro prostorové ztvárnění, zpracovávají přírodní materiál. Promítají do svých děl vlastní zkušenosti a o jejich obsahu se snaží komunikovat. Výtvarně vyjadřují lidové zvyky, tradice a svátky. Inspirativně přistupují k ilustracím v dětské literatuře.

Učivo zahrnuje malbu, hru s malbou, míchání barev, emocionální malbu. V didaktickém stylu je kladen důraz na osobní postoj a sledování proměny komunikačního obsahu vlastních děl. Ke kresbě se řadí práce s linií, kompozice v ploše, kresba podle skutečnosti. Pracuje se s tuší, perem, dřívkem, rudkou, uhlem. Žáci se seznamují s grafickými technikami, například s tiskem koláží, používají šablony a voskovou techniku. Techniky plastického vyjadřování zastupuje modelace z různých materiálů (hlína, drátky, papír), dále i koláž a frotáž. Mezi tematické práce jsou řazeny Vánoce, Velikonoce.

V průřezových tématech jsou mimo jiné zařazeny znalosti o základních podmínkách života, životním prostředí, lidských aktivitách a o vlivu člověka na život na Zemi. Mezipředmětové vztahy slouží například k hlubšímu seznamování žáků s dětskými knihami a jejich autory, s vánoční prózou a poezií, hudebními nahrávkami s tematickým zaměřením.

Tematické plány vyučujících na prvním stupni naší školy stanovují v předmětu Výtvarná výchova jako stěžejní rozvoj smyslové citlivosti. Okruhy práce, rozdělené podle měsíců, obsahují vždy konkrétní téma - například září: Vítejte ve škole, Vzpomínky na léto, Přichází podzim. Každý měsíc je následně členěn na jednotlivé týdny s rozpracovanými tématy, v nichž nese každá výtvarná činnost vlastní název. Závazné jsou stanovené techniky. Výtvarné postupy obsahují malbu, kresbu, koláž, kombinovanou práci s papírem, látkou, přírodním materiálem, muchláž, decoupage, savování, sypanou batiku, odlitky ze sádry, práci s fotografií, prstové malování, modelování. K používaným výtvarným pomůckám se řadí vodové, temperové a prstové

barvy, voskové pastely, tuš, rudka, pastely, suché pastely, různé druhy papíru, textilie, přírodní materiál, keramická hlína.

1.1.3 Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání - Školní družina, Studentská, Mnichovo Hradiště

„Školní družina harmonicky rozvíjí osobnost dítěte a připravenost pro život ve stávající společnosti.“ (Školní vzdělávací program ŠD Mnichovo Hradiště. [online]. Mnichovo Hradiště: ZŠ Mnichovo Hradiště, 2011. [cit. 2012-03-10]. Dostupné z WWW: <http://www.2zsmh.cz/SVP/svp.zip>)

Školní družina je školské zařízení sloužící pro výchovu mimo vyučování. Podle toho se také odvíjí její činnost. Dětem by měla poskytovat především relaxaci a odpočinek po školním vyučování, doplňkové zájmové činnosti, možnost přípravy na vyučování. Tato mimoškolní výchova se zakládá na pedagogice volného času. Činnost školní družiny probíhá dle školního vzdělávacího programu, který stanovuje vzdělávací obsah. Hra jako hlavní metoda slouží k rozvoji poznatků žáků získaných ve škole a k jejich praktickému uplatnění v přirozených situacích. Nezaměnitelnou součástí družinových činností je výtvarná tvorba.

Výtvarná výchova je v ŠVP školní družiny rovněž zařazena do oblasti Umění a kultura. Preferujeme seznámení dětí s rozličnými výtvarnými technikami, rozvoj estetického citění a smyslového vnímání. Časová dotace na výtvarnou činnost není určena, proto jednotlivé aktivity rovnoměrně střídáme a dbáme na jejich vzájemnou návaznost.

Jako příklad uvádím celoroční projekt realizovaný ve školní družině s názvem „Barevný strom plný kouzel“ s charakteristikou čtvera ročních období. Podzimní období představuje Strom přátelství. Výtvarné činnosti propojují témata Začátek školního roku, Rodina, Podzim v zahradě i v lese. Zimu zastupuje Strom radosti s tématy Advent, Zvířátka v zimě, Z pohádky do pohádky, Masopust, Já a moje tělo, Zima a sporty. Na jaře se probudí Strom probuzení s tématy Kniha je náš kamarád, Velikonoce, Na dvoře a v lese, Bezpečně do školy, Maminka, Jarní olympiáda a Jarní výstavy. Léto má ve znaku Strom poznání a obsahuje témata Léto, Exotická zvířata, Planeta dětí, Těšíme se na prázdniny.

Tento plán slouží jako východisko pro plánování v jednotlivých odděleních školní družiny. Vychovatelky přistupují k naplňování cílů projektu tvořivě, s ohledem na aktuální situaci ve třídě a především na přání a možnosti dětí. Absence časové dotace jednotlivých činností umožňuje přihlížet k náladovému rozpoložení dětí, ale organizace musí vždy probíhat v souladu s režimem školní družiny.

Pro zkvalitnění své práce ve školní družině jsem zpracovala vlastní celoroční plán činností, rozčleněný na jednotlivé měsíce. Témata, která korespondují s tématy výše uvedeného projektu, doplňují nová, zvolená na základě analýzy příležitostí a potřeb žáků. Například září zahrnuje pranostiky na celý rok, říjen barvy a tóny podzimu, listopad malování přírodninami, barvy podzimu ve městě, papírové draky.

Výčet činností není celkový, ale pouze orientační. Na základě reakcí žáků téma rozšiřuji, upravuji nebo i ukončuji a nabízím jiné. Některé uvedené výtvarné metody jsou cíleně úzce spjaty s pracovními činnostmi, což se mi v mé dosavadní praxi osvědčilo. Vzhledem k rozdílné úrovni výtvarných schopností žáků uzpůsobuji volbu technik jejich individuálním možnostem. Mezi běžně používané se řadí malba, kresba, kolorovaná kresba, koláž, odlévání sádry, práce s keramickou hlinou a modelovací hmotou, malování prsty, kombinovaná práce s přírodninami, papírem, látkou. Plánováno je i využití dalších, méně tradičních technik. Žáci se aktivně podílí na organizování různých akcí. Například sportovní olympiády se neúčastní pouze jako sportovci, ale i jako výtvarníci či řemeslníci. Tento způsob trávení volného času považuji za nejefektivnější prevenci nežádoucích jevů.

Domnívám se, že by si každý vychovatel pracující ve školní družině měl uvědomit, jakou řadu změn přináší přechod z hravé předškolní vývojové etapy do školního procesu. Dítěti nastávají školní povinnosti, učí se samostatnosti, zvýšené koncentraci pozornosti, zodpovědnosti. Měla by se mu proto v odpoledních činnostech nabídnout možnost odpočinku a seberealizace. V současném hektickém světě je žádoucí rozvíjet u dětí přirozený zájem o výtvarné práce a pomáhat každému jedinci osvojovat si estetické vnímání a prožívání skutečnosti. Za důležité považuji nabízet rozmanitou škálu technik, materiálů a pomůcek tak, aby měli všichni žáci dostatek příležitostí uspokojit potřebu tvořit podle svých individuálních možností. Výběr vhodného námětu spolu s účinnou motivací umocní zájem dětí o nabízené výtvarné činnosti. Stimulaci

děti k výtvarnému vyjadřování výrazně snižuje přísné vytýkání nedostatků z důvodu nerespektování jejich osobitosti.

1.2 Výtvarné techniky

Na osvojení různých druhů technik ve výtvarné výchově se názory liší. „*Jeden z názorů říká, že je důležité osvojit si co nejvíce postupů. Chceme-li, aby si jich žák osvojil hodně, neobsáhne je s porozuměním.*“ (Roeselová 1996, s. 18) Každé seznámení s novým postupem však také vyžaduje dostatečné množství času, kterého je ve výtvarné výchově nedostatek. Pokud dítě nové technice neporozumí, ztrácí jistotu, a tím i radost z tvoření. Proto je potřeba soustředit se na významnější složky výtvarného projevu. „*Nejčastěji se setkáváme s přístupem, který považuje některé postupy za základní a ostatní za doplňující.*“ (Roeselová 1996, s. 18) Tento přístup umožní dětem setkání se základními výtvarnými technikami a jejich následné rozvíjení dle vlastního zvážení. S doplňujícími postupy se pak děti setkají při realizaci výtvarných projektů a řad v souvislosti se strukturou námětů. „*Krajní stanovisko ponechává hledání všech vyjadřovacích prostředků na dítěti.*“ (Roeselová 1996, s. 18) V tomto případě dítě experimentuje, chová se podle jeho vlastní intuice nebo se řídí radami zkušenějších spolužáků, pokouší se nalézt svůj vlastní výraz a materiál s nástroji má stále k dispozici. K jednotlivým technikám si žáci mohou najít uvolněný vztah, ale může se také stát, že o řadu postupů budou ochuzeni.

1.2.1 Kresba

Řadí se mezi nejstarší výtvarné projevy lidstva. Je také prvotní činností, se kterou se dítě ve výtvarném vyjadřování setkává. Zkouší pohyb ruky, pozoruje stopy linií, bodů, zádrhů po nástrojích na ploše. Nástroje mohou být různé - tužka, pastelka, rudka, uhel, voskovka, dřívko, štětec, pero, fix. Stopa po nich je mokrá nebo suchá. Dítě vnímá uspořádání nakreslených tvarů a linií. Může zachytit tvar, objem, strukturu a současně pozoruje význam světla a stínu. Kresba je pro dítě nejpřirozenějším prostředkem vyjadřování. Když se setká s pochopením, samo se začne zajímat o rozvíjení svého projevu.

„Pokud si výpovědi desetiletých dětí na otázku proč kreslí pozorně přečteme a domyslíme, můžeme je shrnout v poznání: ve výtvarném projevu dítě sděluje své smutky i radosti, snaží se citově i rozumově reagovat na svět ve všech podobách a projevech, hledá v něm své místo, důvěřivě se s ním přátelí.“ (Cikánová 1997, s. 7)

1.2.2 Malba

Pomocí malby lze vyjádřit emoce, prožitky, vztahy a skutečnosti okolního světa. Základním vyjadřovacím prostředkem jsou barvy. Každé dítě má na ně ve svém osobitém projevu vlastní pohled. Barevné cítění dítěte charakterizuje jeho malířský projev. Často zdůrazňuje barevné harmonie nebo kontrasty, při kterých vychází ze skutečnosti, z toho, co samo zná a vidí kolem sebe. Později jeho pozornost zaujmou barevné kompozice a estetický dojem. K vyjadřovacím prostředkům se řadí malba temperou, akvarelem, suchými a olejovými pastely.

„Uvědomíme-li si, že slyšet zvuky ještě neznamena umět poslouchat, platí potom totéž o citlivém vnímání barevného světa. Barevné vidění je skutečně vzácným darem našemu zraku, vždyť bez něho bychom viděli jen černobíle a šedivě.“ (Cikánová 1996, s. 7)

1.2.3 Grafika

Novým přístupem obohacuje děti v jejich vyjadřování. U kresby a malby šlo především o přístup výtvarný a citový, zatímco zde se začíná uplatňovat přístup rozumový. Techniky, při nichž se výtvarná práce rozmnožuje, jsou hlavními znaky grafiky. Volná i užitá grafika používá postupy tisků z výšky, hloubky, plochy. Volná grafika dává základ grafickému vyjadřování, užitá grafika již předpokládá rozvinutější rozumový přístup a na zkušenosti z volné grafiky navazuje. Vícebarevná grafická provedení vyžadují mnoho času, a proto jsou tisky většinou v černobílém provedení. Dítě se seznamuje se zrcadlově převráceným otiskem a učí se s ním při své práci počítat. Všimá si výrazných ploch, kontur, stop grafických nástrojů. Objevuje grafický rytmus a posléze i grafické myšlení. Mezi přípravné grafické techniky řadíme gumotisk, rytou kresbu, odkrývání na voskovém podkladu, protisk, hry s otisky. Techniky tisku z výšky jsou tisk z šablony, z koláže, papírořez, sádroryt, linoryt, k technikám tisku z hloubky pak patří papírořez a

suchá jehla, k technikám tisku z plochy monotyp a sítotisk. Mezi inovativní metody soudobé grafiky se řadí xeroxová a počítačová grafika.

1.2.4 Plastická a prostorová tvorba

Tyto techniky vychází z hmatového prožitku okolních vjemů. Jedná se o pocitové a hmatové vnímání okolního prostředí, které navazuje na prvotní dojmy z dětského období, které nám byly zachovány, jako je uchopení a tisknutí předmětů, jejich zkoumání. Pomocí her se dítě učí poznávat vlastnosti materiálů. Jakmile se daný materiál pokouší vědomě měnit, dospělo k záměrnému plastickému projevu. Prostorové cítění vychází z bezděčného a později soustředěného vnímání a pozorování proměn našeho okolního prostředí, ve kterém žijeme. Běžně se v této tvorbě setkáváme s modelínou, keramickou hlinou, sádrou, papírem, drátky, textilem, přírodními materiály.

K dalším technikám patří **soudobé výtvarné postupy** - neklasické výtvarné postupy s novými nástroji, soudobými výtvarnými materiály či netradičními výtvarnými postupy, objektová a akční tvorba s materiálovými událostmi, dialogy s předměty, setkání s prostředím, návraty k přírodě, zkušenosti vlastního těla. (Roeselová, 1996)

1.3 Výtvarné řady a projekty

1.3.1 Historie projektové výuky

Přestože má tato pedagogika své kořeny již ve dvacátých až třicátých letech minulého století, neměla v té době možnost se plně rozvíjet. Pozvolna rozšiřovat a uplatňovat se začala v sedmdesátých letech minulého století. Pedagogové se snažili podnítit ve svých žácích jejich vztah k životu, ke světu, rozvíjet jejich tvořivé myšlení, osobní zapojení a vyjádření vlastních názorů.

Mezi první propagátory projektové výuky se řadí Leonid Ochrymčuk, Hana Dvořáková, Igor Zhoř, Karla Cikánová. Poslední jmenovaná si na každý rok volila několik nosných výtvarných témat a neřešila výtvarné celky. Začaly tak vznikat výtvarné řady, které daly později základ výtvarným projektům se složitější stavbou. V polovině osmdesátých let byly sestavovány krátké řady výtvarných prací za pomoci lineární návaznosti kroků a daly základ důsledně promyšleným projektům Zdislavy Homolíčkové, Jana Nevana,

Lenky Jeřábkové, Jany Ulrichové. Podobu spojitých výtvarných celků duchovní a smyslové koncepce výtvarné výchovy vypracovali Jiří David a Marta Pohnerová. (Roeselová, 1997)

*„Výtvarně projektová výuka vychází z promyšlené skladby navazujících úloh. Některá zřetězení výtvarných prací vytvářejí jednoduché celky – **výtvarné řady**, jiná mají stavbu složitou – **výtvarné projekty**.“* (Roeselová 1997, s. 30)

1.3.2 Řady výtvarných prací

Jedná se o nové pojetí a pojmenování původních metodických řad. *„Obecně lze říci, že výtvarné řady jsou poměrně krátké a srozumitelné útvary, které rozvíjejí kterýkoli námět, úsek učební látky nebo výchovný problém.“* (Roeselová 1997, s. 30)

Svým obsahem rozvíjí výtvarné dovednosti, myšlení, prožitky a emoce dětí. Mohou se bez problémů využívat již u nejmladších dětí. Vhodné jsou zejména pro výuku v základních školách. Nevyžadují náročnou dlouhodobou koncentraci pozornosti ani příliš složité plánování. Jsou jasné, přehledné, a tím pro dítě srozumitelné. Výtvarné řady vyjadřují přístup pedagoga ke zvolenému výtvarnému námětu. Jejich stavba může vznikat několika způsoby. Ve výtvarném cyklu se využívá jeden společný námět a dítě se snaží hledat vlastní nápad. Náročnější pojetí poskytuje nabídka rámcového tématu skupině s možností využití více alternativ. Cyklus může přejít až do náročnější výtvarné řady nebo projektu. Postup, během kterého se rozvíjí důsledně řazené kroky, se nazývá metodická řada. Základem je proces, při kterém se řadou změn dospěje k výslednému řešení a poznání výtvarného problému. V této řadě si děti osvojí systematické uvažování a později jim nečiní problém samostatná výtvarná práce. Osvojený způsob myšlení jsou schopny používat i v jiných, než pouze ve výtvarných činnostech. Tematické řady se hlouběji a promyšleněji zabývají námětem. I zde se může z výtvarné řady stát projekt. Mezi nejnáročnější patří srovnávací řady. Výtvarný problém zde pedagog pozoruje z psychologického, typologického, didaktického, vývojového či jiného hlediska. (Roeselová, 1997)

Výtvarné řady a projekty obohacují nejen výuku výtvarné výchovy, ale především děti v jejich výtvarném projevu.

2 Praktická část - výtvarná řada na téma „Drak v podzimních barvách“

Výtvarná řada obsahuje tři náměty:

- Hra s barvou podzimu (Pan Podzim maluje, Pan Podzim listí shazuje, Pan Podzim mění počasí)
- Kampak letí drak...?
- My se draka nebojíme (Jak se líhne drak, Drak, Dračí doupě, Stopy draka, Dračí tlapy, Dračí křídla, Povrch těla, Dračí hlava, Detail zubů, Detail oka)

2.1 Námět a cíl výtvarné řady

Výběr tématu výtvarné řady se váže k začínajícímu podzimnímu období, v průběhu kterého jsem realizovala se žáky výtvarné aktivity. Podnětem k záměrně zvolenému tématu Drak v podzimních barvách byla snaha využít barevné vnímání podzimu spolu s tradičním pouštěním létajícího draka. Vzdělávací nabídka zahrnovala vedle výtvarných činností také další cílené impulsy k rozvoji dětského poznání. Vedla nás k zamyšlení nad dvojitým významem slov. Papírový drak, nebo drak jako zvíře, bájný obyvatel naší planety, či pohádková postava? Děti aktivně spolupracovaly a spontánně uváděly příklady homonym. Plynule jsme se tak přesunuli z podzimního tématu k námětu drak. Vlastní profesní zkušenosti, které se prozatím odvíjely od zařazování převážně kratších výtvarných řad, jsem chtěla rozšířit aplikací řady s delším časovým úsekem. Záměrem bylo dovést děti k hlubšímu zamyšlení nad tématem, rozvinout jejich schopnost vyjádřit vlastní pocity s uplatněním fantazie, představivosti, kreativity a zdokonalit jemnou motoriku. Hlavní cíl výtvarné řady směřoval proto k podpoře tvořivosti, k vyjádření vlastních postojů a pocitů ve výtvarném projevu. Snažila jsem se, aby si každé dítě našlo vlastní přístup a postoj k danému námětu a hledalo vlastní specifické vyjádření pomocí barev, tvarů a materiálu. Nabízela se příležitost využít návratu „odpočínutých“ dětí do školy po prázdninách k jejich aktivizaci pro společné výtvarné činnosti.

2.2 Charakteristika skupiny a prostředí

Výtvarné činnosti zařazují do odpoledních aktivit v rámci režimu školní družiny. Cílovou skupinu představují děti, které běžně a pravidelně navštěvují školní družinu. Jedná se o žáky prvního až čtvrtého ročníku, kteří tak mají příležitost zapojit se do výtvarných činností nejenom v rámci školní výuky, ale rovněž i v průběhu odpoledních aktivit v družině. „Výtvarničení“ mají v oblibě a rády poznávají nové metody. Program uzpůsobuji aktuální situaci, například v případě zřejmé únavy žáků z dopoledního vyučování volím jinou nabídku aktivit. Respektuji přání dětí, ke každému přistupuji individuálně s ohledem na rozdílný zájem o výtvarnou výchovu. Tím zvyšuji ochotu jednotlivců zapojit se do výtvarných činností a podmínky vzdělávání mi tento přístup nabízejí.

Prostorové dispozice školní družiny ani podlahová krytina nejsou však pro výtvarné aktivity zcela optimální. Proto využíváme vhodnější prostornou část chodby, kde nerušíme probíhající odpolední výuku.

2.3 Vyjadřovací prostředky

Uplatnila jsem malbu, kresbu, koláž, frotáž, vymývání klovatiny, zapouštění tuší do klovatiny, odkrývání voskového podkladu, práce s drobným materiálem (papír, provázek). Podněcovala jsem dětskou představivost, podporovala jsem fantazii, odstraňovala případný ostych při míchání barev.

Zastoupení měly i skupinové aktivity, v rámci kterých děti mezi sebou bezkonfliktně komunikovaly a vzájemně spolupracovaly. Navozovala jsem příjemnou atmosféru předčítáním dětské literatury, poslechem CD hudby k daným tématům a společným pouštěním létajícího draka na louce poblíž školy.

2.4 Realizace výtvarné řady „Drak v podzimních barvách“

2.4.1 Námět – Hra s barvou podzimu

Výchovný a vzdělávací záměr – seznámit děti s podzimními tóny a barvami, všimnout si klimatických změn počasí, zabývat se pozorováním změn v okolní přírodě, barev

podzimního ovoce a přírodnin, vnímat, jak na nás pocitově působí podzimní příroda a její barvy, zamyšlení nad podzimem.

Časové rozložení – 3 týdny.

2.4.1.1 Pan Podzim maluje - poznávací hra podzimních barev

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenat podzimní barvy, které děti nejvíce oslovily, na libovolný formát papíru pomocí zapouštění barev, obtisků, zažehlování a následně umožnit zvýraznění vlastní představy ve výsledném díle.

Druh výtvarné činnosti: malba - zapouštění vodových barev do pomačkaného mokrého podkladu tenkého papíru a čtvrtky, obtisky, zvýraznění tuší, zažehlování voskových pastelů.

Technické realizační prostředky: libovolný formát a druh papíru (tenký, čtvrtka), vodové barvy, štětce, kalíšky na vodu, dřívko, tuš, voskové pastely, ořezávátko, pečící papír, žehlička.

Motivace

Zopakovali jsme si roční období a jejich znaky. Jaké roční období právě končí? Připomněli jsme si podzim, období, ve kterém se příroda připravuje na zimu. Nejprve jsme se domluvili na záměrném pozorování podzimní přírody, jejich barev a tónů. Napadne nás rozhlédnout se po okolí? Po zlatém listí? Jak keře a tráva mění svoji barvu? Vždyť příroda nám dává tolik potěšení a radosti. Umíme se dívat kolem sebe? Co dělají zvířata? Co dělají rostliny? Jak vypadá příroda na podzim v jiném kontinentu? V encyklopediích jsme si prohlíželi druhy stromů známých i méně známých, včetně cizokrajných.

Podzim

Malíř Podzim už je tu,

má barevnou paletu.

Tažní ptáci na obloze

houfují se k odletu.

(Žáček, J.: Encyklopedie pro žáčky, s. 129, 2010)

Výtvarným činnostem předcházelo ujasnění si barev a barevných tónů typických pro podzim. K tomu posloužila mimo jiné vycházka do blízkého parku. Zpočátku děti zkoušely malovat teplé barvy na čtvrtky s využitím vodových barev. Když každého oslovily určité tóny, zmačkaly a poté narovnalý tenčí papír. Tím docílily zvláštní struktury papíru. Po nátěru čistou vodou zapouštěly vodové barvy. Vznikaly rozpité skvrny. Kdo se odvážil, měl příležitost zobrazit tvary dle vlastní fantazie. Po obtisku takto vzniklých obrázků jsme obdivovali krásu výsledné kopie. Barvy jsme dále rozpíjeli i na čtvrtku. Několik dětí se odvážilo pomocí tuše a dřívka zaznamenat do zaschlé malby svůj pocit z barev - plody podzimu, houby a tetu Podzimku. Vyzkoušeli jsme si také zažehlování voskových pastelů. Voskovky nakrouhané ořezávkem se na ploše papíru libovolně rozprostřou, přikryjí pečícím papírem a přežehlí. Tvořily se nám obrazce vedené tahem a směrem žehličky. Díky několika čtvrtkám, předem vybarvených voskovkou, vznikl barevný podklad. V průběhu práce jsem dětem předčítala povídku Postýlková (Kahoun, J.: Včelí medvídci od jara do zimy, s. 102, 2005), která pojednává o podzimní přípravě čmeláčků na zimní spánek. Vytvořila jsem také hudební kulisu pomocí písničky Září z CD (Svěrák, Z., Uhlíř, J.: 20 let písniček z pořadu Hodina zpěvu, 2. CD, č. 17, 2007).

Barevný podzim - zapouštění vodových barev, obtisky (skvrny).

Barevný podzim - zapouštění vodových barev, obtisky (tvary).

Barevný podzim - zapouštění vodových barev (tvary).

Teta Podzimka - rozpíjení vodových barev na čtvrtce, dokreslování tuší.

Houby – rozpíjení vodových barev na čtvrtce, dokreslování tuší.

Podzimní příroda - zažehlování voskovek (barevný podklad).

Podzimní stromy - zažehlování voskovek (barevný podklad).

Tráva na podzim - zažehlování voskovek.

Keře během podzimu - zažehlování voskovek.

2.4.1.2 Pan Podzim listí shazuje - listí

Výtvarný úkol, řešený problém: barevně zaznamenat pocity z padajícího a spadaneho listí na libovolný formát papíru pomocí zapouštění barev a zažehlování.

Druh výtvarné činnosti: malba - zapouštění vodových barev do mokrého podkladu čtvrtky a následné vyjádření pohybu, zažehlování voskových pastelů.

Technické realizační prostředky: libovolný formát čtvrtky, tenký průhledný papír, pečící papír, vodové barvy, štětce, kalíšky na vodu, ořezávatko, voskové pastely, žehlička.

Motivace

Zařadila jsem pozorování spadaneho listí, jeho barvy. Společně jsme vnímali jeho vůni a prožívali pocity doteku listí v dlani. Uvědomovali jsme si rozmanitost našich vjemů. Mokrý, suchý, tenký, tlustý, barevný i šedivý. Spadané listí děti motivovalo k různým hrám, například vyšlapaly cestičky, poslouchaly šustění listí pod nohama a vyhledávaly

možné vzory koberců. Soutěžily, kdo najde nejkrásněji zbarvený list, sledovaly poslední padající lístečky a hleděly do již téměř holých korun stromů. Padala přirovnání „Je to, jako by byly bez vlasů“. Společně jsme hrabali listí na školní zahradě a tvořili nádherné a vysoké hromady, které hýřily rozličnými barvami. Jaký to byl báječný pocit doskočit do voňavého měkoučkého kopce. Když zafoukal vítr, začalo listí létat.

Vítr

Když foukají mírné vánky,
prolistují v knížkách stránky.

Zato když je vichřice,
uletí nám čepice.

(Žáček, J.: Encyklopedie pro žáčky, s. 190, 2010)

Při pobytu venku děti zaujal pohyb listí ve větru. Podzimní barvy nám již byly blízké, nabízelo se vyjádřit pohyb větru. Děti komentovaly vlastní pozorování: vítr fouká rovně, potom s listy točí a pohyb musí být tedy nejen jednosměrný, ale i kruhový. Po zapouštění vodových barev do mokrého podkladu čtvrtky na nabarvenou stranu přiložily čistou čtvrtku, kterou zkusily táhnout a otočit, a zobrazit tím pohyb větru. Ořezávkem nastrouhané voskovky na tenkém průhledném papíře zažehlované pomocí pečicího papíru tentokrát znázorňovaly padající a spadané listí ze stromů. V průběhu práce jsem žádoucí atmosféru ve třídě navozovala četbou povídky Jak Rákosníček neudělal vítr (Kincl, J.: Rákosníček a počasí, s. 38, 1999) a příběhu O bláznivém větru (Svěrák, Z.: Radovanovy radovánky, s. 41, 2008).

Hromada listí ve větru - zapouštění vodových barev, tah přiloženou čistou čtvrtkou.

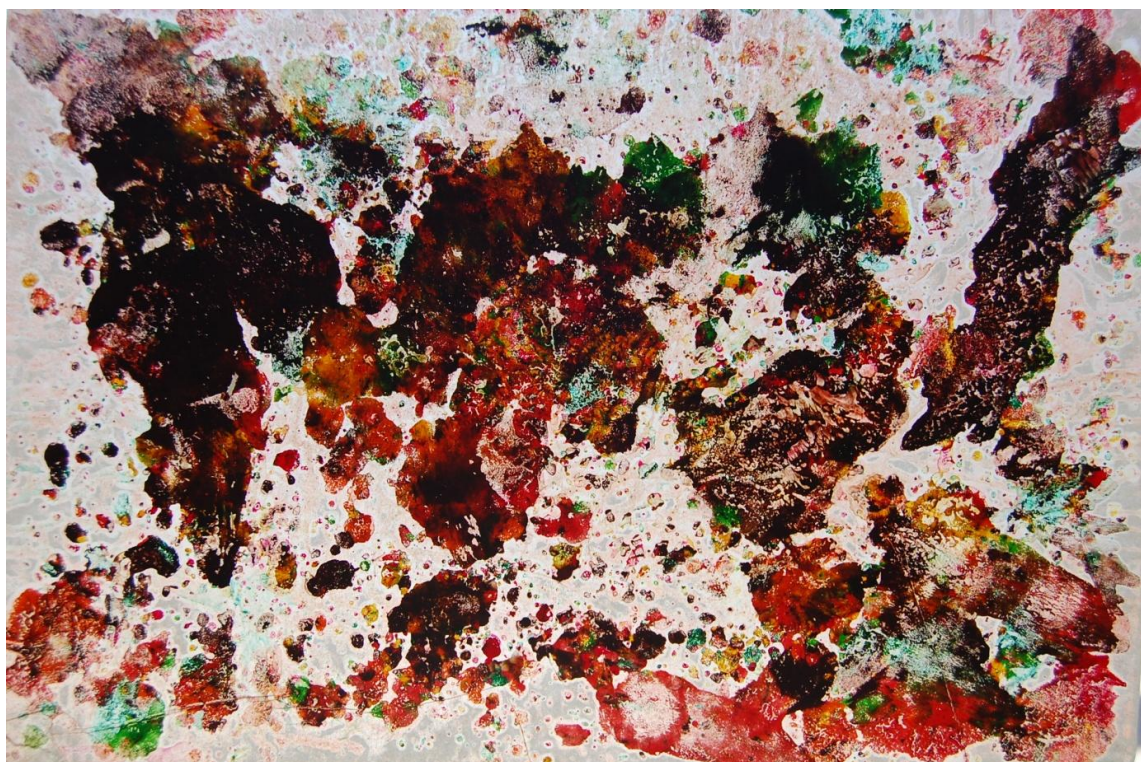
Listí ve větru - zapouštění vodových barev, pomalý otáčivý pohyb přiloženou čtvrtkou.

Listí ve větru - zapouštění vodových barev, rychlý otáčivý pohyb přiloženou čtvrtkou.

Listí ve větru - zapouštění vodových barev, otáčivý pohyb přiloženou čtvrtkou.

Padající listí – zažehlování voskovek na pečící papír (pohled proti oknu).

Spadané listí v trávě – zažehlování voskovek na pečící papír (pohled proti oknu).

Spadané listí - zažehlování voskovek na pečící papír (pohled proti oknu).

2.4.1.3 Pan Podzim mění počasí - počasí

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenat počasí za pomoci barev na libovolný formát papíru pomocí malby a zažehlování.

Druh výtvarné činnosti: malba, zažehlování voskových pastelů.

Technické realizační prostředky: libovolný formát papíru čtvrtky, běžný papír, temperové barvy, štětce, kalíšky na vodu, ořezávatko, voskové pastely, tuš, pečící papír, žehlička.

Motivace

Sledovali jsme s dětmi předpovědi počasí. Jaké počasí dominuje podzimu? Svítí na podzim sluníčko tak, že nás pošimrá na tváři? Jaký pohled z okna se nám naskýtá, když prší nebo fouká vítr? Jak vypadá obloha na podzim, jakými barvami se chlubí? Mraky jí slouží možná jako polštářky... Běhají po obloze beránci, nebo jsou to spíše velcí černí draci? Ze kterých mraků nejčastěji prší? Jakou barvu má vlastně voda a déšť?

Počasí

Bude pršet? Bude hezky?

Bude foukat maličko,

nebo budou práskat blesky?

Prozrad' nám to, rosničko!

(Žáček, J.: Encyklopedie pro žáčky, s. 128, 2010)

Během deště jsme s dětmi pozorovali mokrá, zamlžená okna a změnu barev v přírodě po dešti. Děti si vyzkoušely konzistenci a míchání temperových barev na zkušební papír, následně se pokusily výtvarně vyjádřit déšť v trávě během bouřky a pohled ze zamlženého mokrého okna během silného deště. Zkoušeli jsme do tempéry zasáhnout dřívkem. Výsledný obrázek dětem připomínal vlasy dešťové víly. Ořezávkem nastrouhanými zažehlenými voskovkami jsme zobrazili meteorologickou mapu počasí pro další dny. Aby mapa vypadala věrohodně, byla celá plocha papíru předem slabě přemalována voskovkou. Jiné zažehlené voskovky doplněné následně tuší nám pomohly vyjádřit silný hurikán i to, co se stane s malbou provedenou křídou, když začne pršet. S dětmi jsme během práce poslouchali hudební skladbu Tanec vody z CD (Pachman, R.: PianoRelax, č. 5, 2007).

Děšť v trávě při bouřce – malba temperou.

Pohled ze zamlženého okna během silného deště – malba temperou.

Vlasy dešťové víly – tempera.

Meteorologická mapa počasí – zažehlování voskovek.

Hurikán – zažehlování voskovek, tuš.

Barevné křídý na chodníku po dešti – zažehlování voskovek, tuš.

Reflexe

Pro ztvárnění tohoto námětu byla zvolena technika zapouštění barev do mokrého podkladu, následné dokreslování tuší, obtisky, malba a zažehlování voskových pastelů. Zapouštění barev nebylo již pro děti neznámé. Problém činila dětem volba podzimních tónů, stále preferovaly celou pestrou škálu barev. Vhodně je motivovala návštěva parku, diskuse o ročních obdobích a znacích podzimu. S obtisky měly zpočátku problém pouze nejmladší děti, které natíraly plochu čtvrtky nepřiměřeným množstvím vody. Bylo jí příliš málo nebo zase moc, až stékala. Další dílčí problém nastal při vyjadřování pohybu listů ve větru pomocí otáčení papíru přiloženým na malbě. Nápad, že je snazší postup, kdy si vzájemně papír přidrží, je vedl ke spolupráci. Během práce jsem se snažila děti neustále motivovat a nabádat k zamyšlení ve volbě barevných kombinací. Zažehlování voskových pastelů se setkala s velkým úspěchem. Fascinující pro ně byla změna tuhé voskovky v barevnou skvrnu. Byly překvapené, když zjistily, že po zažehlení se drobné kousky voskovek změny na barevné mapy. Projevovaly patřičnou hrdost nad výsledkem svého výtvarného projevu. Nejvíce je zaujaly obrazce vzniklé tahem a také zažehlování na průhledný podklad, který vypadal obzvlášť efektně a věrohodně při pohledu proti světlu. Během manipulace s žehličkou jsem dohlížela na bezpečnost a mladším poskytovala pomoc. Na závěr této činnosti proběhl i reflektivní dialog s dětmi. Zajímalo mě, jak děti došly k názvu „teta Podzimka“ a proč jako plody podzimu zobrazily právě houby. Také jsem byla zvědavá, jakým způsobem u počasí zobrazeného temperou a dřívkem našly vlasy dešťové víly. Děti udivilo, proč se ptám právě na tak jednoduchou, jasně rozpoznatelnou věc. Rozvinula se vzájemná komunikace a diskuse, zřejmá byla ochota dětí spolupracovat.

2.4.2 Námět – Kampak letí drak...?

Výchovný a vzdělávací záměr – využít prožitků a poznatků z předchozí práce s barvami a tóny podzimu, míchání barev, prožít podzimní zvyk pouštění draků, fantazijní dokreslování dračích obličejů, rozvíjení jemné motoriky, práce s drobným materiálem, zamyšlení nad slovem drak.

Časové rozložení – 2 týdny.

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenat papírového draka na libovolný tvar papíru pomocí vyzkoušených postupů v návaznosti na předešlé náměty.

Druh výtvarné činnosti: malba - zapouštění podzimních barev do mokrého podkladu, tempera, pastel, doplňující kresba tuší, vymývání (kombinace klovatiny a suchého pastelu), odkrývací technika na voskovém podkladu.

Technické realizační prostředky: formát a tvar papíru dle volby dětí, krepový a barevný papír, vodové a temperové barvy, štětce, kalíšky na vodu, dřívko, tuš, voskový a suchý pastel, pastel, klovatina, lepicí pasta, nůžky, provázek, redisové pero.

Motivace

Ve které roční době létá nejvíce draků? Jak asi takový drak vypadá? A proč létá právě nyní? Kamarádi se drak s větrem? Na louce nedaleko školy jsme se pokusili o vzletnutí draka. Zpočátku se nám to příliš nedařilo, ale jakmile zafoukal silnější vítr, drak stoupal až do oblak. Několik dětí projevilo obavu, že jim drak uletí. Děti se střídaly v držení draka a své role se zhostil každý s velkou odpovědností. Vysvětlili jsme si příčiny vedoucí k létání draků.

Pouštění draka

Draku,

ty jsi vážně drak?

Hudry, hudry,

je to tak!

A máš zuby dračí?

Mám dva – to mi stačí!

A co těmi zuby jíš?

Princezen mám plnou spíž!

Ach ty lháři –

každý to ví,

že jsi jenom papírový!

(Žáček, J.: Aprílová škola, s. 18, 1978)

Papírové zuby

Vyletěl si pyšný drak,

vyletěl až do oblak,

zvysoka se dívá na svět,

strašil by a neví jak!

Rozhlíží se do všech stran,

potom hrozí hejnu vran,

ale vrány se mu smály,

že je ještě malý pán!

Do šíře i do dáli

nikde se ho nebáli.

A ty zuby papírové?

Všichni se jim vysmáli.

(Kožišek, J.: Na Výsluní, 1992)

Během pouštění draka děti spontánně projevíly nadšení pro návrh vyrobit si papírové draky. Tvar draka si děti samy navrhly a následně i zhotovily. Každý měl možnost výběru techniky. U draků zhotovených pomocí temperových barev a pastelů se nabízela možnost namíchat barevné podzimní tóny. Všechny děti této možnosti nevyužily. Díky předchozím zkušenostem se zapouštěním vodových barev vznikali krásní draci dokreslovaní tuší. Na přání dětí jsme zařadili i vymývací techniku. Nejprve si každý nanesl štětcem na bílou čtvrtku klovatinu na místa, která měla zůstat bílá. Po jejím zaschnutí pak děti draka zvýraznily suchými pastely a vymyly klovatinu pod tekoucí

vodou. Odkrývací technika na voskovém podkladu byla nejsložitější. Nanesená silná vrstva voskových pastelů v různých barvách se přetřela vrstvou tuše s trochou tempery. Po zaschnutí začalo vyškrabování redisovým perem. Každé dítě si draka následně vyzdobilo dle vlastní fantazie. Nastříhaly si pruhy barevného a krepového papíru, použily různé tvary listů zhotovených z barevného papíru, připravily si provázek, lepidlo a draka dokončily. Mnohé draky děti pojmenovaly. Motivaci umocnila četba příběhu Vládův drak (Petiška, E.: Pohádkový dědeček, s. 26, 2002).

Čiperka - papírový drak – tempera, pastel.

Zlobivec - papírový drak – tempera, pastel.

Pan Elegán - papírový drak – zapouštění vodových barev, tuš.

Koumák - papírový drak – zapouštění vodových barev, tuš.

Veselá duha - papírový drak – vymývání (klovatina, suché pastely).

Strýček Krapítko - papírový drak – odkrývací technika na voskovém podkladu.

Reflexe

Děti si z pouštění draka odnášely silné zážitky. Některé mladší děti v reflektivním dialogu připustily, že pouštěly draka poprvé. Tato aktivita určovala na dlouhou dobu téma jejich rozhovorů a ovlivňovala i ostatní činnosti ve školní družině. Volba technik ve výtvarném vyjadřování spočívala na dětech, záměrem bylo využít prvky z předchozích námětů. Do výroby vlastních draků zařadily jimi oblíbené zapouštění barev. Překvapilo mě, že vynechaly techniku zažehlování voskovek. Vymývání klovatiny a suchých pastelů vyžadovalo moji asistenci, při odkrývací technice pak bylo třeba dohlédnout na provedení dostatečně silného voskového podkladu po celé ploše papíru. Obtížněji se roztírala tuš s temperou. Výsledek nás však za vynaložené úsilí odměnil. Celkově hodnotím přínos realizace tohoto námětu pro rozvoj osobnosti žáků velmi pozitivně.

2.4.3 Námět – My se draka nebojíme

Výchovný a vzdělávací záměr – seznámit žáky s významem souzvučných slov, vysvětlit pojem homonyma, rozvinout schopnost objevovat a výtvarně zaznamenat vlastní představy o drakovi jako živém tvorovi, přemýšlet o detailech těla v souvislosti s jeho bájnou a pohádkovou existencí.

Časové rozložení – 4 týdny.

2.4.3.1 Jak se líhne drak

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenat líhnutí draka, jeho zárodek ve vajíčku a následný příchod na svět.

Druh výtvarné techniky: kresba tuší a vodovými barvami.

Technické realizační prostředky: čtvrtka formátu A4, vodové barvy, štětce, kalíšky na vodu, tuš, dřívko.

Motivace

Jistě máte doma své zvířecí mazlíčky či jste měli alespoň příležitost pozorovat zvířecí mládě. Přemýšleli jste o příchodu zvířat na svět? Narodí se vždy pouze jako děti z břicha maminky? A co kuřátka, rybičky? Vejce jako symbol zrození života se proto

stalo i symbolem velikonočních svátků. Porovnávání velikosti vajec slepice, pštrosa, ptáka. Jak velké by mohlo být to dračí? A jakou bude mít asi barvu? Vejde se do něj celý dráček? Malá kuřátka, vylíhnutá rovněž z vajíček, mají na sobě chmýří a hned spěchají k mamince. Co vylíhnutý drak?

Vejce

Říká se, že všechno živé pochází z vajíčka. Až na pár výjimek je to pravda.

(Žáček, J.: Encyklopedie pro žáčky, s. 187, 2010)

Každé dítě si pomocí hmatu ověřilo tvar i strukturu povrchu běžných vajíček od slepiček. Několik vyfouklých skořápek jsme rozmačkali za účelem zkoumání vnitřku. Potěžkali jsme si plné slepičí vajíčko a po jeho rozbití pozorovali obsah. Zvířátko jsme ale nenašli. Proč? Děti se dle svého uvážení snažily výtvarně zachytit vývoj zárodku draka pomocí tuše a vodových barev. Překvapily otázkou, zda se dráčkovi ve vajíčku může něco zdát, když spí. Hudební kulisu tvořila během činnosti skladba Sny z CD (Pachman, R.: PianoRelax, č. 20, 2007).

Dračí vejce – tuš, vodové barvy.

Drak ve vajíčku (zárodek) – tuš, vodové barvy.

Líhnutí draka – tuš, vodové barvy.

2.4.3.2 Drak

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenat postavu již dospělého draka, stavbu jeho těla.

Druh výtvarné činnosti: kresba, malba, koláž, vymývání (klovatina, suché pastely), odkrývací technika na voskovém podkladu.

Technické realizační prostředky: libovolný formát papíru, voskové pastely, vodové a temperové barvy, štětce, kalíšky na vodu, barevné tuše, dřívko, suché pastely, klovatina, fix, lepící pasta.

Motivace

Existovali draci? Odkud je známe? Vyslechli jste již pohádkový příběh nebo báj, kde vystupoval drak? Jak příběhy dopadly? Jak veliký by mohl být asi drak v porovnání s námi? Draci jsou převážně popisováni jako zlí, stále hladoví ještěři. Náš drak však může vypadat podle našeho přání. Může být hodný i zlý, velký i malý, tlustý i tenký. Můžeme si zhotovit dračici parádnici, co má ráda módu, nebo draka dobráka, který má všechny rád a maso vůbec nejí.

Drak

Ať si vítr jak chce fučí,

ať se mraky mračí –

vypustíme na oblohu

celou letku dračí.

(Žáček, J.: Encyklopedie pro žáčky, s. 34, 2010)

Encyklopedie ze světa zvířat posloužily k pozorování rozličných tvarů těl, jejich velikostí, počtu končetin, tvaru případných křídel. Měřili jsme prostory družiny a odhadovali, jak veliký drak by k nám mohl přijít na návštěvu. Na dvoře jsme utvořili velké kolo a prožívali roli draka, který se zde prochází a rád by něco snědl. Vybavovali jsme si zvíře, které nám v ZOO nejvíce připomínalo draka. Děti si pro ztvárnění draka zvolily techniku i formát papíru. Někteří draci vznikali pomocí voskových pastelů a temperových barev. Jiní, kteří připomínali zvláštního dlouhého hada, byli ztvárněni fixami a následně přemístěni na podklad připravený temperou. Několik dětí zvolilo vymývací techniku s předkreslenou klovatinou, po zaschnutí doplněnou suchým

pastelem a následně vymytou. Dračí těla, nakreslená černou tuší, vyplňovala barevná tuš zapouštěná do klovatiny, okolí bylo dobarvené suchým pastelem. Děti uplatnily odkrývací techniku i pro vyjádření dračích postav. Na voskový podklad nanasly souvislou voskovou vrstvu, natřely ji tuší s trochou tempéry a po zaschnutí vyškrabaly redisovým perem požadovaný vzhled draka. K činnosti jsem děti aktivizovala četbou povídky Jak zmizeli drakovi (Čtvrtek, V.: Pohádky z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky, s. 49, 1997).

Drak – voskové pastely.

Drak jako had – koláž (fixy, tempera).

Drak a drak – vymývání (klovatina, suchý pastel).

Drak parádník – voskový pastel, tempera.

Hladový drak – odkrývací technika na voskovém podkladu.

Slečna dračice – kresba tuší, zapouštění barevných tuší do klovatiny, suché pastelky.

2.4.3.3 Dračí doupě

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenat představy o obydlí draka.

Druh výtvarné činnosti: malba, koláž.

Technické realizační prostředky: libovolný formát a druh papíru, vodové barvy, štětce, kalíšky na vodu, fix, pastelky, staré obrázkové kalendáře, lepicí pasta.

Motivace

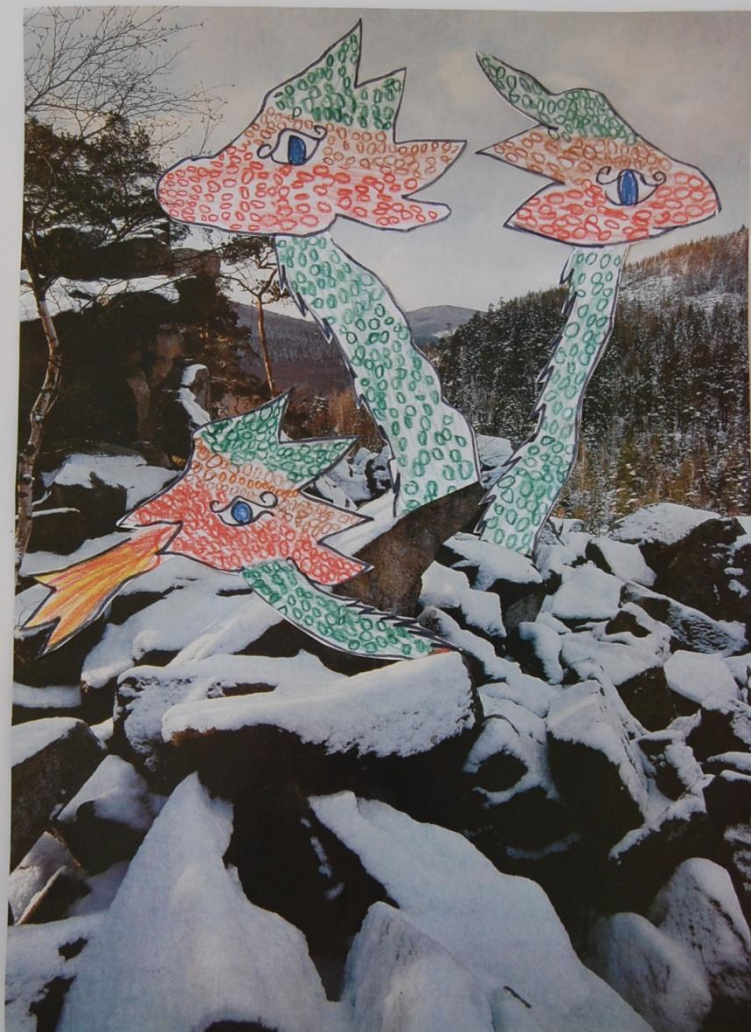
Každý máme svůj domov, kam se rádi vracíme. I každé zvířátko má svůj úkryt a svůj pelíšek. Vaši mazlíčci mohou bydlet s vámi doma nebo na zahradě, divoká zvířata bydlí ve větvích, v dutinách stromů, v norách na polích, v lesích, v horách i ve vodě. Kdepak asi žije drak? Předpokládáme, že je hodně veliký a do svého doupěte se musí vejít celý, když se potřebuje schovat.

Uspořádali jsme výstavu obrázků různých skrýší zvířátek. Porovnávali jsme, kam by se které zvířátko vešlo, zdůvodňovali jsme, proč by to nebylo možné. Děti pomocí vodových barev ztvárnily svou představu dračí sluje. Navrženy byly i různé skrýše ze

starých nástěnných kalendářů, kdy si děti svého draka namalovaly pastelkami, zvýraznily fixem a na vhodné místo ho zakomponovaly. Efektivní výsledek výtvarných činností všechny mile překvapil. Tvůrčí atmosféru ve třídě umocňoval poslech povídky Jak počmárali domeček (Štíplová, L.: Byla jednou koťata, s. 26, 1999).

Dračí sluj – vodové barvy.

Dračí skrýš – koláž.

2.4.3.4 Stopy draka

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenat dračí stopy.

Druh výtvarné činnosti: otisky, malba temperovými barvami.

Technické realizační prostředky: libovolný formát čtvrtky, temperové barvy, štětce, kalíšky na vodu, pěnové houbičky na nádobí – tiskátka, nůžky.

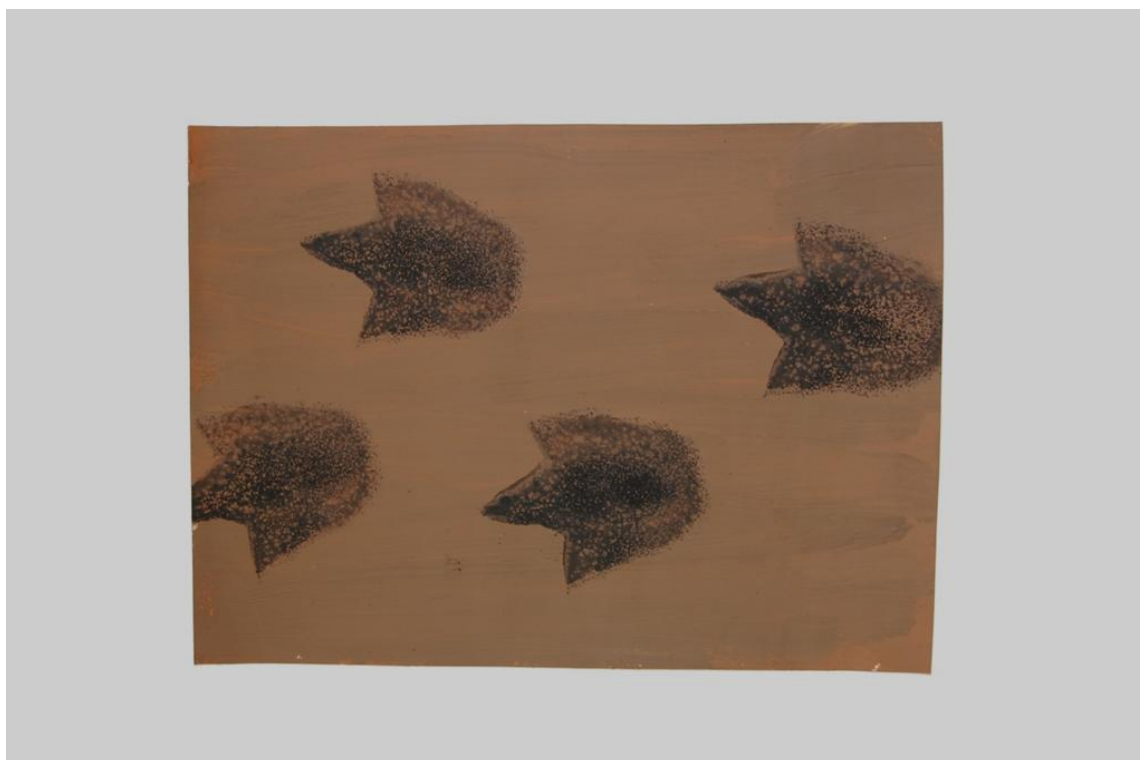
Motivace

Zkoušeli jste se někdy projít v písku bez bot? Určitě jste za sebou nechávali stopy. Jaké stopy zanecháváte obutí, bosí? Kdy je stopa nejlépe viditelná? Pozorovali jsme stopy v písku na hřišti, procházeli kalužemi, vnímali mokré otisky bot. Vždy prozradily směr naší chůze. Ve třídě jsme se po natření podrážky bačkor trochou tempery procházeli na dlouhém koberci balicího papíru. Odvážlivci procházku opakovali po natření svých chodidel. Zanechávali zcela zřetelné stopy. Jaké stopy bude mít drak? Asi hodně veliké, když je tak obrovský.

Děti si natřely čtvrtky temperovou barvou, jako barevný podklad pod stopy. Pomocí štětce ztvárnily stopu draka dle vlastní fantazie. Měly též příležitost tvořit otisky houbičkou, upravenou nůžkami do tvaru dračí tlapy. Zaznamenávaly cestičky dračí procházky.

Dračí stopa – malba temperou.

Dračí cestička – obtisky.

2.4.3.5 Dračí tlapy

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenat výtvarné vnímání tlapy draka.

Druh výtvarné činnosti: kresba suchým pastelem, zapouštění tuší do klovatiny.

Technické realizační prostředky: libovolný formát papíru, suché pastely, barevné tuše, dřívko, klovatina, štětce, kalíšek s vodou.

Motivace

Otisk nohy či boty vypovídá o jejich tvaru. Také zvířátka zanechávají za sebou stopy svých nohou. Někteří živočichové mají tlapy s drápy, jiní zase kopýtko, a opice mají dokonce končetiny velmi podobné těm lidským. Jakou tlapu asi bude mít drak? Má dlouhé drápy? A kolik má vlastně prstů?

Děti suchým pastelem pomocí prstového rozmazávání zobrazily dračí tlapu. Jiné děti roztíraly štětcem do obrysu zaschlé tuše klovatinu, do které následně další barevné tuše zapouštěly. Okolí zvýraznily suchým pastelem.

Dračí tlapa – suchý pastel.

Dračí noha – zapouštění barevných tuší do klovatiny.

2.4.3.6 Dračí křídla

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenání svých představ dračích křídel.

Druh výtvarné činnosti: kresba tužkou, podkladová malba, koláž.

Technické realizační prostředky: libovolný formát papíru, měkká tužka, vodové a temperové barvy, průsvitný papír, lepící pasta.

Motivace

Pomocí čeho létají ptáci? Jak to, že je křídla unesou? Může létat i člověk? Ten, kdo cestoval do dalekých zemí, ví, že ano. Ale letadlem nebo v létajícím balonu. Člověk křídla nemá, proto hledal jiná řešení. Můžeme létat na rogalu, a tak si vychutnat pocit volnosti. Má drak křídla? Nejspíš ano. Proč bychom jinak nalézali jeho stopy převážně kolem dračího doupěte? Pravděpodobně si doletí všude tam, kam potřebuje. Jaká křídla bude mít? Veliká, aby ho unesla! Ale všichni draci zcela jistě vlastnit křídla nemusí.

Drak nakreslený tužkou na kancelářský papír byl nalepen na podkladovou barevně připravenou plochu. Odvážlivci umístili do prostoru symbol létání – křídla. Jiní ztvárnili křídla tužkou přímo na čtvrtku. Pozadí zaplnili vodovými barvami. Potřebnou atmosféru navozoval poslech hudební skladby Zelená křídla z CD (Pachman, R.: PianoRelax, č. 4, 2007).

Dračí křídla – kresba tužkou.

Křídla draka – koláž.

2.4.3.7 Povrch těla

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenání povrchu těla draka.

Druh výtvarné činnosti: frotáž, kresba tuší, trhací technika.

Technické realizační prostředky: kancelářský papír, čtvrtka, pastely, tuš, dřívko, lepicí pasta.

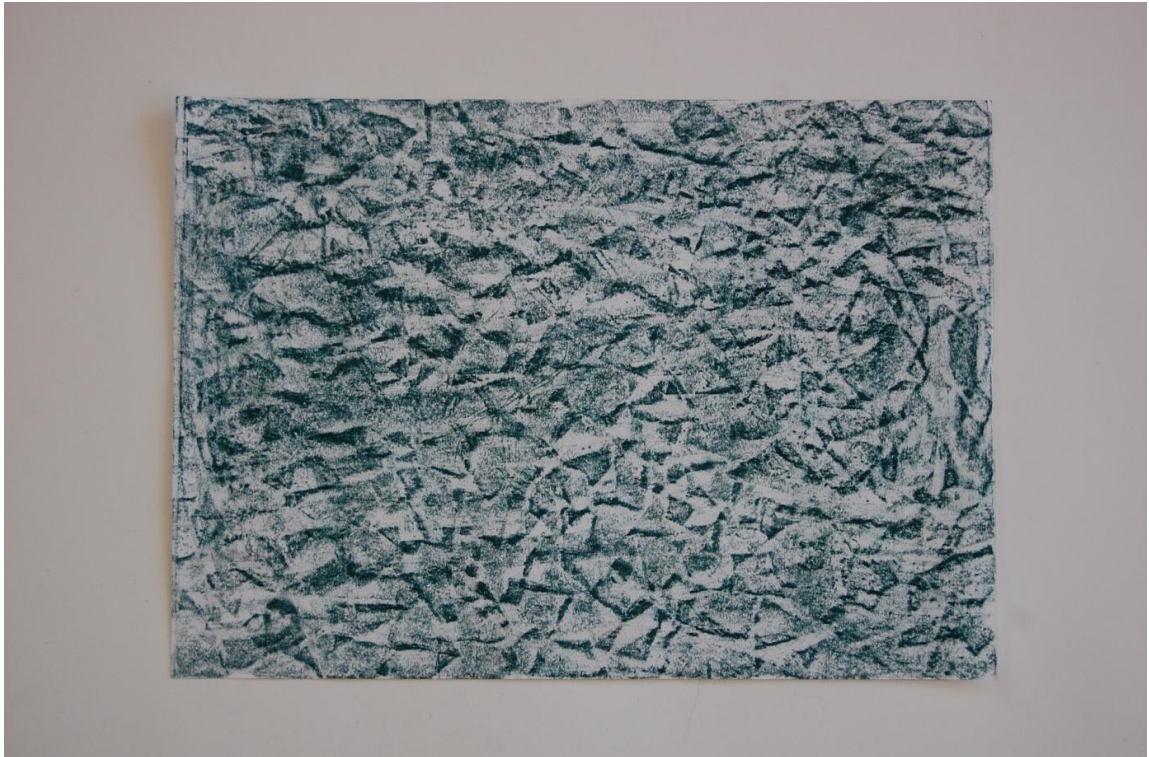
Motivace

Vyjadřovali jsme pocity z hmatového vnímání vlastní pokožky. Naše pokožka nám chrání tělo, nepropouští vodu, a je-li poraněna, většinou se rychle zahojí. Povrch těla se u různých živých tvorů liší. Peří, srst nebo jen kůže. Děti měly za úkol pohladit domácí zvířátka a podělit se ve škole o zjištěné vjemy. Byl jim dotyk příjemný, či naopak nepříjemný? Také rostliny, stromy, a dokonce i neživé předměty chrání před okolním světem určitý povrch. Děti se dotekem seznámily s jejich strukturou. Při pobytu venku jsme shromáždili dostatek frotáží z povrchu živé i neživé přírody. Jaký povrch těla bude mít drak? Rostou mu chlupy, nebo ho chrání pouze kůže? A jakou barvu musí mít, aby ho každý hned nespátřil?

Děti využily trhací techniku, na čtvrtku nalepily kousky kancelářského papíru. Poté vyzkoušely frotáž s pastely v barvách dračí kůže. Alternativou byla kresba dračí kůže tuší a následné vybarvení pastely.

Dračí kůže – frotáž.

Dračí kůže – frotáž.

Dračí kůže – kresba tuší, vybarvení pastelem.

2.4.3.8 Dračí hlava

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenání dračí hlavy, bezednost dračí tlamy, chrlící oheň.

Druh výtvarné činnosti: kresba vodovými a temperovými barvami, tuší, malba, podkladová malba, koláž.

Technické realizační prostředky: libovolný formát papíru, vodové a temperové barvy, štětce, kalíšky na vodu, tuš, dřívko, fixy, lepicí pasta.

Motivace

Rozlišovali jsme tvary a vzhled hlavy několika živočichů se zaměřením na ryby a ještěrky. Věnovali jsme pozornost pokrytí hlavy – srst, nebo pouze kůže? Všimli jsme si detailů. Děti hmatem se zavřenýma očima vnímaly u sebe a následně i u kamaráda tvar částí obličeje a hlavy. Bude podobně vypadat i drak? Co může mít s námi shodného a co odlišného? Sní hodně jídla, což předpokládá velikou tlamu. V případě, že ho někdo rozzlobí, může chrlit i oheň. Vypouští některé zvíře z tlamy jedovaté sliny?

Děti si dračí hlavu ztvárnily pomocí vodových nebo temperových barev na libovolný formát papíru. Několik jich také kombinovalo tuš s vodovými barvami. Jiné nakreslenou dračí hlavu nalepily na čtvrtku pokrytou temperami.

Dračí hlava – vodové barvy.

Hlava dračice – temperové barvy.

Bezdná tlama – kolorovaná kresba.

Drak před bojem – koláž.

Dračí oheň – koláž.

2.4.3.9 Detail zubů

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenat detailní provedení dračích zubů.

Druh výtvarné činnosti: koláž, trhací technika.

Technické realizační prostředky: libovolný formát papíru, temperové barvy, štětce, kalíšek na vodu, lékařské špachtle, barevné papíry, pastely, tuš, dřívko, lepicí pasta, nůžky.

Motivace

Zuby nám slouží k rozžvýkání potravy. Bez nich bychom pravděpodobně trpěli hladu nebo bychom si museli všechnu potravu rozmixovat. Kolik máme v ústech zubů? Shoduje se počet zubů u dospělého člověka s počtem zubů ve vašem věku? Kdy vám zuby vypadnou? Proč nosíme rovnátka? Děti si do družiny přinesly ovoce, zeleninu a zubní kartáček. Zkoušely, co jde ukousnout lehce a co jde ztuha. Pozorovaly stopy po zubech například v jablíčku. V případě zájmu si vyzkoušeli provést vlastní otisk také do těsta. Zdalipak vidíme zuby, když máme zavřená ústa? Ukážeme si zuby při úsměvu.

Úsměv prý dokáže i pohladit a je tou nejkrásnější odměnou. Víte, jak o své zuby musíte pečovat? Ukázka účinné péče o chrup.

Dvě řady vojáků

naproti sobě stojí,

nikdy se však nepobijí.

(Mlynář, P.: Nejkrásnější hádanky, s. 9, 2007)

Podkladovou čtvrtku si děti nabarvily temperou. Čekání na zaschnutí barvy vyplnily zastřížením lékařských špachtlí do tvaru předpokládaných dračích zubů. Následovalo jejich libovolné umístění spolu s nalepením na plochu čtvrtky. Při další alternativě si děti tuší vyznačily veliký obrys dračí tlamy spolu se zuby. Draka polepily pomocí trhací techniky barevným papírem, pozadí doplnily pastelem. V průběhu tvoření dětí jsem předčítala povídku Jak začarovali zub (Štíplová, L.: Byla jednou kořata, s. 5, 1999), poté jsem jako zvukovou kulisu zvolila hudební skladbu Úsměv z CD (Pachman, R.: PianoRelax, č. 11, 2007).

Dračí zuby – koláž.

Detail dračích zubů – koláž.

2.4.3.10 Detail oka

Výtvarný úkol, řešený problém: zaznamenat detailní provedení dračího oka.

Druh výtvarné činnosti: vymývání klovatiny, koláž.

Technické realizační prostředky: formát čtvrtky A4, suché pastely, klovatina, tuš, dřívko, vodové a temperové barvy, štětce, kalíšek na vodu, lepicí pasta.

Motivace

Zrak je jeden z pěti smyslů člověka. Ztráta zraku by ochudila každého z nás o možnost vnímat plně krásy světa, především jeho barevnost. V očích se zračí radost, štěstí, ale i strach, údiv, hněv. Vidění lidí a zvířat se liší. Pejsci vnímají svět v mnohem šedivějších barvách než my. Zrak některých živočichů umožňuje vidění do všech stran daleko dokonaleji než nám lidem. Ke zrakovému vnímání jsme použili potravinovou fólii, tlusté sklo ze starých brýlí, barevné broušené kamínky. Jedno oko jsme zavřeli, druhým hleděli. Pohledy se lišily. Nabízely se otázky: „Jak asi vidí drak, jaké má oko?“

Bratr s bratrem přes ulici žijí,

jeden druhého nevidí.

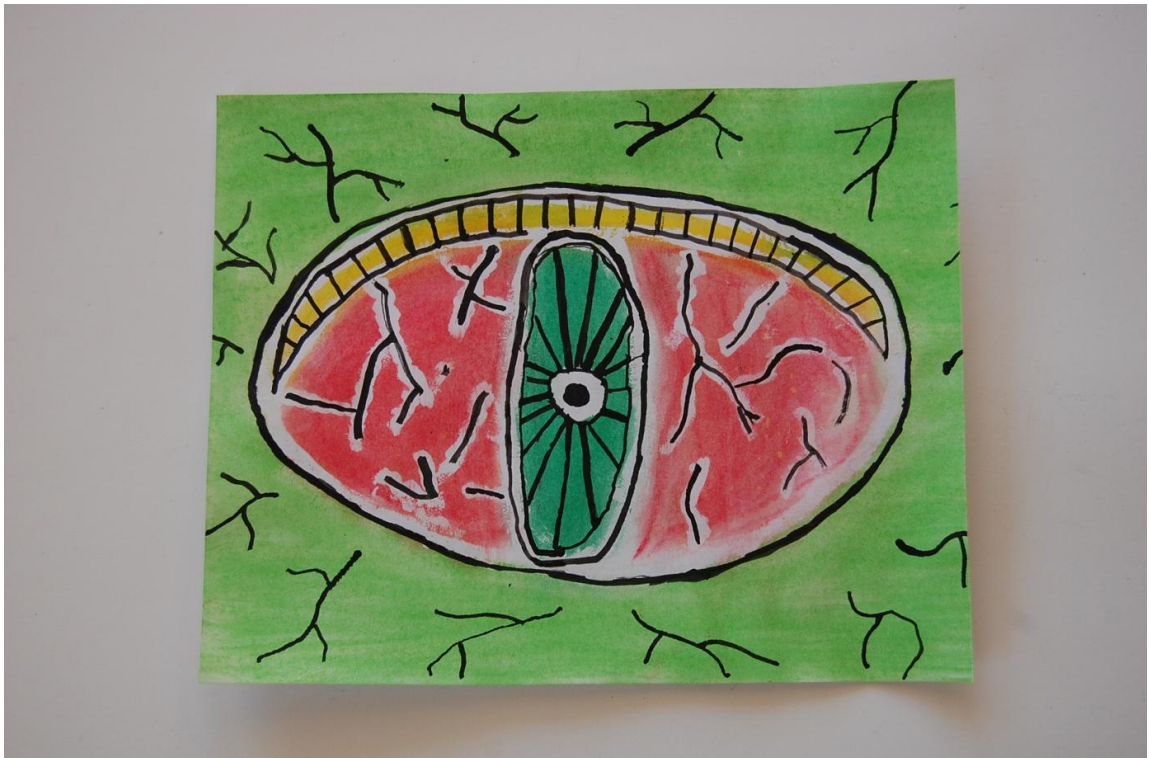
Co je to?

(Mlynář, P.: Nejkrásnější hádanky, s. 6, 2007)

Děti předkreslily klovatinou motiv oka, který po zaschnutí nabarvily suchými pastely podle své fantazie. Nakonec klovatinu pod tekoucí vodou vymyly. Pro zvýraznění dokreslily oko tuší. Na temperou připravený podklad přilepily vystřížené oko vybarvené vodovými barvami.

Detail oka – vymývání (klovatina, suchý pastel)

Detail dračího oka – vymývání (klovatina, suchý pastel), dokreslení tuší.

Dračí oko – koláž.

Reflexe

Děti nejvíce zaujalo zpracování tohoto posledního námětu. V průběhu výtvarných aktivit si rozšířily poznatky ze světa zvířat. Získaly také řadu vědomostí z jiných vědních oblastí, rozšířily si slovní zásobu, osvojily nové výtvarné techniky. Samostatně vyhledávaly informace o existenci draků. Aktivně a se zájmem přistupovaly ke všem nabízeným výtvarným činnostem. O jejich zájmu svědčila i pečlivost, kterou věnovaly znázornění detailů. Předpoklad, že je více zaujme ztvárnění celé dračí postavy, se tak nenaplnil. Reflektivní dialog jsem využila k položení dotazů, například jaká část draka se jim nejnáze a jaká nejobtížněji zpracovávala. Cenné pro moji další práci jsou pocity a prožitky z výtvarničení vyjádřené jednotlivými žáky. Všichni využívali výtvarné techniky bez výrazných problémů, úspěšně uplatňovali zkušenosti získané v rámci předešlých námětů. Výjimkou bylo zapouštění tuší do klovatiny, zařazené po delší odmlce. Vyžadovalo větší pozornost sledování tahů štětcem při natírání plochy klovatinou, abychom předešli zanesení klovatiny na nežádoucí místa na ploše čtvrtky. Několika jedincům činilo problém odhadnout požadované množství klovatiny. Děti

mezi sebou spontánně komunikovaly na dračí téma, sdělovaly si zkušenosti a dokázaly převážně bezkonfliktně spolupracovat. Drak vstupoval i do ostatních odpoledních činností ve družině. Hráli jsme si na draky, s využitím prvků dramatické výchovy jsme ztvárňovali situace z dračího života, drak posloužil také jako motivace při sportovních činnostech. Z reakcí dětí, z jejich zájmu a především z analýzy výsledků výtvarných činností vyplývá úspěšné zvládnutí stanovených vzdělávacích cílů a záměrů. Výrazným pozitivem je přínos výtvarných aktivit pro zkvalitnění klimatu třídy a k upevnění vzájemné soudružnosti v dětském kolektivu.

3 Závěr

„Rozmlouvejme s dětmi o podivuhodném světě barev, vždyť touto komunikací se vzájemně obohacujeme a prohlubujeme citlivost vnímání. Dostáváme tak i mimořádnou příležitost natrvalo probudit a rozvinout v dětech schopnost vnímat svět kolem sebe v jeho různorodosti a barevné rozmanitosti, které se mnohdy skrývají pod zdánlivě nenápadným povrchem. A pokud nám bude při práci s dětmi líto, že jako dospělí už nemáme odvahu zmocňovat se aktivní malbou barevného světa, připomeňme si myšlenku básníka Christiana Morgensterna, že i vnímání je tvorba.“ (Cikánová, 1996, s. 8) Zaznamenávejme výtvarný projev dětí, jejich pohled na svět a umožněme jim zobrazit jejich prožitky.

Realizace výtvarné řady vyžadovala hlubší zamyšlení dětí nad jednotlivými tématy. Podařilo se naplnit hlavní záměr této práce, zaznamenat výtvarné projevy každého žáka zapojeného do činností ve školní družině. Prostřednictvím výtvarných aktivit děti vnímaly podzim i podzimní atmosféru v přírodě více smysly. Nové poznatky si osvojovaly v přirozených situacích, proto účinně. Použité metody podporovaly úspěšně vzájemnou spolupráci v kolektivu, stimulovaly komunikaci i schopnost dětí překonat překážky dle vlastních možností. Volba výtvarných aktivit tematicky propojených drakem umožnila každému jedinci uplatnit své představy a pocity jakož i zaznamenat vzájemnou propojenost informací. Každý prožil radost z vlastního úspěchu, většina se dokázala vyjádřit formou sebehodnocení. Děti se rychle orientovaly v situacích didakticky navozovaných i vzniklých spontánně. Zadaných úkolů se zhostily úspěšně, případný dílčí neúspěch je neodradil od úmyslu pokračovat v činnosti až po dosažení cíle.

Kladla jsem důraz na motivaci, která pomáhala udržovat zájem dětí i ochotu spolupracovat a zároveň jsem zvyšovala jejich zvědavost při objevování nových skutečností. Pohodovou a tvůrčí atmosféru navozovala hudební kulisa či čtení úryvků z dětem známých knih, které obsahově korespondovaly s tématem realizované výtvarné činnosti.

Provedením a prezentací výtvarných aktivit jsem chtěla dokázat, že ve vzdělávacím obsahu ŠVP pro školní družinu mají své opodstatnění pravidelně zařazované kratší i

dlouhodobější výtvarné řady. Každý pedagog by měl pro výtvarné sebevyjádření dětí v tomto věku vytvářet kvalitní podmínky, což předpokládá zajistit dostatek podnětů přiměřených dětskému chápání.

Děti uplatní osvojené poznatky nejenom při výtvarném projevu, ale i v dalších učebních předmětech. Zcela přirozeně získaly dovednosti užitečné pro další osobnostní rozvoj. Zároveň se naučily být ohleduplnější k potřebám i názorům ostatních.

Sledovala jsem chování a projevy dětí v průběhu realizace celé výtvarné řady. Radost mi činil jejich zájem o poznávání, odvaha zkoušet nové, dosud nevyzkoušené. V rozhovorech o daném tématu se výstižně vyjadřovaly, prokázaly schopnost estetického cítění a vnímání. Úspěšnost uplatněného didaktického stylu mi pomáhá překonávat běžná úskalí v mé práci. Značně mě profesně posílila a naplnila. Vyslovuji přání, aby tato práce inspirovala kolegyně k zařazování dostatečně pestré škály výtvarných činností do života dětí ve školní družině.

4 Použitá literatura a prameny

- CIKÁNOVÁ, K. *Kreslete si s námi*. Praha: Aventinum, 1997. 123 s. ISBN 80-7151-015-7
- CIKÁNOVÁ, K. *Malujte si s námi*. Praha: Aventinum, 1996. 123 s. ISBN 80-85277-84-0
- CIKÁNOVÁ, K. *Objevujte s námi tvar*. Praha: Aventinum, 1995. 123 s. ISBN 80-7151-732-1
- ČTVRTEK, V. *Pohádky z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky*. Praha: Albatros, 1997. 135 s. ISBN 80-00-00522-0
- KAHOUN, J. *Včelí medvídci od jara do zimy*. Praha: Albatros, 2005. 105 s. ISBN 80-00-01651-6
- KINCL, J. *Rákosníček a počasí*. Praha: Albatros, 1999. 60 s. ISBN 80-00-00704-5
- KOŽÍŠEK, J. *Na výsluní*. Vizovice: Lípa – A. J. Rychlík, 1992. ISBN 80-285-025-1
- MLYNÁŘ, P. *Nejkrásnější hádanky*. Praha: Albatros, 2007. 54 s. ISBN 978-80-00-02013-6
- PETIŠKA, E. *Pohádkový dědeček*. Praha: Cesty, 2002. 88 s. ISBN 80-7181-504-7
- ROESELOVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 2004. 265 s. ISBN 80-902267-5-2
- ROESELOVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 2000. 195 s. ISBN 80-902267-4-4
- ROESELOVÁ, V. *Proudy ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 2000. 217 s. ISBN 80-902267-3-6
- ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997. 219 s. ISBN 80-902267-2-8
- SVĚRÁK, Z. *Radovanovy radovánky*. Praha: Fragment, 2008. 58 s. ISBN 978-80-253-0543-0
- ŠTÍPLOVÁ, L. *Byla jednou kořata*. Praha: Albatros, 1999. 61 s. ISBN 80-00-00721-5
- ŽÁČEK, J. *Aprílová škola*. Praha: Albatros, 1978. 64 s.
- ŽÁČEK, J. *Encyklopedie pro žáčky*. Praha: Albatros, 2010. 223 s. ISBN 978-80-00-02619-0

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ V PRAZE, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha, 2007. 126 s., dostupné z WWW:

<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM ZŠ MNICHOVO HRADIŠTĚ, dostupné z

WWW: <http://www.2zsmh.cz/SVP/svp.zip>

ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM ŠD MNICHOVO HRADIŠTĚ, dostupné z

WWW: <http://www.2zsmh.cz/SVP/svp.zip>

5 Seznam zkratek

DZ ČR – Dlouhodobý záměr (vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy) České republiky

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

ŠVP – Školní vzdělávací program